

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра симуляційних медичних технологій

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ

01 вересня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

«СЕСТРИНСЬКА ПРАКТИКА. ЗАГАЛЬНА МЕДИЧНА ПІДГОТОВКА»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 221 «Стоматологія»

Освітньо-професійна програма: Стоматологія

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Стоматологія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 221 «Стоматологія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 27 червня 2024 року) та освітньо-професійної програми «Стоматологія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності І 1 «Стоматологія» галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 8 від 24 квітня 2025 року).

Розробники:

завідувач кафедри Олександр РОГАЧЕВСЬКИЙ
завуч кафедри Ольга ЄГОРЕНКО
доцент кафедри Михайло ПЕРВАК
асистент кафедри Василь ГЛАДЧУК
асистент кафедри В'ячеслав ОНИЩЕНКО
асистент кафедри Дмитро КАРАКОНСТАНТИН

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри симуляційних медичних технологій
Протокол № 1 від 28.08.2025 р.

Завідувач кафедри _____ Олександр РОГАЧЕВСЬКИЙ

Погоджено із гарантом ОПІ _____ Анатолій ГУЛЮК

Схвалено предметною цикловою методичною комісією зі стоматологічних дисциплін
ОНМедУ
Протокол № 1 від 30.08.2025 р.

Голова предметної циклової методичної комісії зі стоматологічних дисциплін ОНМедУ

_____ Володимир КРИКЛЯС

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. ОПИС ПРАКТИКИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість:	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	<i>Денна форма навчання — обов'язкова освітня компонента</i>
Кредитів: 1	Спеціальність 221 «Стоматологія»	<i>Рік підготовки: II</i>
Годин: 30	Рівень вищої освіти другий (магістерський)	<i>Семестри III — IV</i>
		<i>Лекції (0 год.)</i>
		<i>Семінарські (0 год.)</i>
		<i>Практичні (18 год.)</i>
		<i>Лабораторні (0 год.)</i>
		<i>Самостійна робота (12 год.)</i>
		<i>Форма підсумкового контролю — КПІ</i>

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ, КОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета: формування у здобувачів вищої освіти базових клінічних компетентностей та практичних навичок загальномедичної підготовки, необхідні для надання невідкладної допомоги, виконання основних діагностичних і лікувально-маніпуляційних процедур, дотримання правил асептики та антисептики. Удосконалення навичок виконання маніпуляцій та компетентностей, набутих при вивченні попередніх дисциплін.

Завдання:

1. Формування та удосконалення практичних навичок з надання невідкладної медичної допомоги постраждалим та хворим.
2. Удосконалення морально-етичних та деонтологічних якостей у здобувачів вищої освіти при здійсненні заходів з догляду за пацієнтом.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

• **Загальних (ЗК):**

- ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
- ЗК2. Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності
- ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичній діяльності
- ЗК7. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел
- ЗК8. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації
- ЗК9. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми
- ЗК11. Здатність працювати в команді
- ЗК16. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності

• **Спеціальних (СК):**

- СК1. Спроможність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні данні
- СК2. Спроможність інтерпретувати результат лабораторних та інструментальних досліджень
- СК3. Спроможність діагностувати: визначати попередній, клінічний, остаточний, супутній діагноз, невідкладні стани
- СК8. Спроможність виконувати медичні та стоматологічні маніпуляції
- СК10. Спроможність до організації та проведення лікувально-евакуаційних заходів
- СК11. Спроможність до визначення тактики, методів та надання екстреної медичної допомоги

СК18. Спроможність надавати домедичну допомогу за протоколами тактичної медицини

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН1. Виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми (за списком 1); за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого, дані огляду хворого, знання про людину, її органи та системи, встановлювати вірогідний нозологічний або синдромний попередній клінічний діагноз стоматологічного захворювання (за списком 2)

ПРН4. Визначати остаточний клінічний діагноз дотримуючись відповідних етичних і юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення та логічного аналізу отриманих суб'єктивних і об'єктивних даних клінічного, додаткового обстеження, проведення диференційної діагностики під контролем лікаря-керівника в умовах лікувальної установи (за списком 2.1)

ПРН5. Встановлювати діагноз невідкладних станів за будь-яких обставин (вдома, на вулиці, у лікувальній установі), в умовах надзвичайної ситуації, воєнного стану, нестачі інформації та обмеженого часу (за списком 4)

ПРН12. Організувати проведення лікувально-евакуаційних заходів серед населення, військовослужбовців, в умовах надзвичайної ситуації, у т.ч. воєнного стану, під час розгорнутих етапів медичної евакуації, з урахуванням існуючої системи лікувально-евакуаційного забезпечення

ПРН21. Відшукувати необхідну інформацію у професійній літературі та базах даних інших джерелах, аналізувати, оцінювати та застосовувати цю інформацію

ПРН13. Визначати тактику надання екстреної медичної допомоги, використовуючи рекомендовані алгоритми, за будь-яких обставин на підставі діагнозу невідкладного стану в умовах обмеженого часу (за списком 4)

ПРН19. Дотримуватися вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності

ПРН20. Організувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності

ПРН21. Виконувати медичні маніпуляції на підставі попереднього та/або остаточного клінічного діагнозу (за списками 2, 2.1) для різних верств населення та в різних умовах (за списком 6)

ПРН23. Виконувати маніпуляції надання екстреної медичної допомоги, використовуючи стандартні схеми, за будь-яких обставин на підставі діагнозу невідкладного стану (за списком 4) в умовах обмеженого часу (за списками 6, 7)

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

- Анатомічну будову органів та систем у дорослих та дітей різного віку
- Основи сучасної антисептики, антисептики та інфекційного контролю при проведенні медичних маніпуляцій
- Теоретичні аспекти про перев'язувальний матеріал та способи його застосування
- Показання та протипоказання, ускладнення, методику, алгоритм та техніку проведення серцево-легеневої реанімації у дорослих та дітей різного віку
- Фармакокінетику, фармакодинаміку та побічні явища препаратів, що використовуються при наданні допомоги при невідкладних станах
- Принципи медичної етики
- Поняття, показання, протипоказання, техніка проведення, алгоритм та ускладнення маніпуляцій:
 1. штучне дихання
 2. непрямий масаж серця
 3. тимчасова зупинка зовнішньої кровотечі
 4. первинна хірургічна обробка ран
 5. транспортна іммобілізація

6. ін'єкції лікарських речовин (внутрішньом'язове, підшкірне, внутрішньовенне струминне та крапельне введення)
7. вимірювання артеріального тиску

Вміти:

- Орієнтуватися в анатомічній будові органів та систем у дорослих та дітей різного віку
- Вміти провести аналіз загального стану пацієнта
- Назвати патологічні зміни органів та систем людини
- Визначити послідовність дій при наданні допомоги
- Виконати необхідні маніпуляції:
 1. штучне дихання
 2. непрямий масаж серця
 3. тимчасова зупинка зовнішньої кровотечі
 4. первинна хірургічна обробка ран
 5. транспортна іммобілізація
 6. ін'єкції лікарських речовин (внутрішньом'язове, підшкірне, внутрішньовенне струминне та крапельне введення)
 7. вимірювання артеріального тиску
- Простежити за станом хворого після виконання практичної навички
- Вирішувати деонтологічні завдання, пов'язані з професійною діяльністю
- Володіти навичками професійного спілкування

3. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Тема 1. Техніка інвазивних діагностичних та лікувально-діагностичних маніпуляцій

Внутрішньошкірні, підшкірні, внутрішньом'язові, внутрішньовенні ін'єкції, внутрішньовенні краплинні вливання: поняття, показання, протипоказання, техніка проведення, алгоритм та ускладнення маніпуляцій. Розрахунок дози розчинної форми препарату для ін'єкцій.

Тема 2. Серцево-легенева реанімація у дорослих та дітей різного віку у відділенні стаціонару

Компресії грудної клітки у дорослого, дитини та немовляти. Штучна вентиляція у різних вікових групах. Використання автоматичного зовнішнього дефібрилятора (AED). Командна робота при СЛР. Симуляційні сценарії.

Тема 3. Допомога при травмах

Особливості надання першої допомоги і транспортування хворих при даних ушкодженнях. Транспортна іммобілізація: накладання шин Крамера, Дітерікса.

Тема 4. Первинна хірургічна обробка рани. Накладання та зняття накожних швів

Види ран. Надання першої допомоги постраждалим з різаними та забитими ранами. Організація первинної хірургічної обробки рани. Види первинного шву в залежності від типу і локалізації рани. Роль медичної сестри в організації хірургічної обробки гнійної рани. Види вторинних швів.

4. СТРУКТУРА ПРАКТИКИ

Назви тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		лекції	семінари	практичні	лабораторні	СРЗ
Тема 1. Техніка інвазивних діагностичних та лікувально-	6	0	0	4	0	2

діагностичних маніпуляцій						
Тема 2. Серцево-легенева реанімація у дорослих та дітей різного віку у відділенні стаціонару	10	0	0	6	0	4
Тема 3. Допомога при травмах	8	0	0	4	0	4
Тема 4. Первинна хірургічна обробка рани. Накладння та зняття накожних швів	6	0	0	4	0	2
Усього годин	30	0	0	18	0	12

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ / СЕМІНАРСЬКИХ / ПРАКТИЧНИХ / ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

5.1. Теми лекційних занять

Лекційні заняття не передбачені.

5.2. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

5.3. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Практичне заняття 1. Техніка інвазивних діагностичних та лікувально-діагностичних маніпуляцій	2
2.	Тема 1. Практичне заняття 2. Техніка інвазивних діагностичних та лікувально-діагностичних маніпуляцій	2
3.	Тема 2. Практичне заняття 3. Серцево-легенева реанімація у дорослих та дітей різного віку у відділенні стаціонару	2
4.	Тема 2. Практичне заняття 4. Серцево-легенева реанімація у дорослих та дітей різного віку у відділенні стаціонару	2
5.	Тема 2. Практичне заняття 5. Серцево-легенева реанімація у дорослих та дітей різного віку у відділенні стаціонару	2
6.	Тема 3. Практичне заняття 6. Допомога при травмах	2
7.	Тема 3. Практичне заняття 7. Допомога при травмах	2
8.	Тема 4. Практичне заняття 8. Первинна хірургічна обробка рани. Накладння та зняття накожних швів	2
9.	Тема 4. Практичне заняття 9. Первинна хірургічна обробка рани. Накладння та зняття накожних швів	2
	Разом	18

5.4. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

№	Назва теми/види завдань	Кіл-ть годин
1.	Підготовка до практичних занять	12
	Разом	12

7. ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Форми навчання:

Дисципліна викладається у формі практичних занять; організації самостійної роботи здобувача.

Методи навчання:

Практичні заняття: бесіда, рольові ігри, розв'язування клінічних ситуаційних задач, відпрацювання та контроль практичних навичок на симуляційних муляжах та манекенах, проходження симуляційних сценаріїв, розв'язування тестових завдань.

Самостійна робота: самостійна робота з рекомендованою основною та додатковою літературою, електронними інформаційними ресурсами, самостійна робота з банком тестових завдань, підготовка до практичних занять.

8. ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Форми поточного контролю: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок на симуляційних муляжах та манекенах, оцінювання комунікативних навичок під час проходження симуляційних сценаріїв, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Підсумковий контроль: КПП.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти під час поточного контролю

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно «5»	Здобувач бере активну участь у занятті; демонструє глибокі знання, дає повні та детальні відповіді на запитання. Ґрунтовно і всебічно знає зміст теоретичних питань, вільно володіє професійною та науковою термінологією. Логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичних завдань. При вирішенні клінічної задачі правильно інтерпретує дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, правильно відповідає на всі поставлені питання і переконливо обґрунтовує свою точку зору, може запропонувати та обґрунтувати альтернативний варіант рішення з окремих питань. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ правильно демонструє виконання практичних навичок на симуляційних муляжах та манекенах, точно дотримується алгоритму їхнього виконання
Добре «4»	Здобувач бере участь у занятті; добре володіє матеріалом; демонструє необхідні знання, але дає відповіді на запитання з деякими помилками. Достатньо глибоко і всебічно знає зміст теоретичних питань, володіє професійною та науковою термінологією. Логічно мислить і будує відповідь, використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичних

	<p>завдань. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускає несуттєві помилки, які усуваються самим здобувачем, коли на них вказує викладач. При вирішенні клінічної задачі припускається несуттєвих помилок чи неточностей в інтерпретації даних анамнезу, результатів клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, без суттєвих помилок відповідає на всі поставлені питання, повно обґрунтовує свою точку зору, проте пропозиції альтернативного варіанту викликають утруднення. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ допускає незначні похибки в алгоритмі та техніці виконання навички на симуляційних муляжах та манекенах, виправлені за вказівкою викладача</p>
<p>Задовільно «3»</p>	<p>Здобувач іноді бере участь у занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання. Володіє основним обсягом теоретичних знань, неточно використовує професійну та наукову термінологію. Відчуває значні труднощі при побудові самостійної логічної відповіді, у застосуванні теоретичних знань при аналізі практичних завдань. У відповідях мають місце суттєві помилки. При вирішенні клінічної задачі з помилками інтерпретує дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, не знає окремих деталей, допускає неточності у відповідях на питання, недостатньо правильно обґрунтовує свої відповіді та трактує формулювання, відчуває труднощі у виконанні завдань та пропозиції альтернативних варіантів. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ припускається значних похибок у алгоритмі та техніці виконання навички на симуляційних муляжах та манекенах</p>
<p>Незадовільно «2»</p>	<p>Здобувач не бере участь у занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання, незацікавлений у вивченні матеріалу; дає неправильні відповіді на запитання. Не опанував основний обсяг теоретичних знань, виявляє низький рівень володіння професійною та науковою термінологією. Відповіді на питання є фрагментарними, непослідовними, нелогічними, не може застосовувати теоретичні знання при аналізі практичних завдань. У відповідях має місце значна кількість грубих помилок. При вирішенні клінічної задачі не може інтерпретувати отримані дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, відповісти на поставлені питання, або допускає у відповідях суттєві помилки; не міг обґрунтувати свої рішення чи робить це не переконливо. Альтернативних варіантів не пропонує. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ не продемонструє або припускається грубих помилок і похибок в алгоритмі та техніці виконання навички на симуляційних муляжах та манекенах</p>

До підсумкового контролю у формі комплексного практичного іспиту (КПІ) допускаються лише ті здобувачі, які виконали вимоги навчальної програми з виробничої практики, не мають академічної заборгованості, їх середній бал за поточну діяльність з виробничої практики становить не менше 3,00.

Під час КПІ оцінюється виконання практичних навичок згідно з переліком, наведеним у робочій програмі з виробничої практики. В КПІ входять практичні навички з профілів практичної підготовки.

Оцінювання здобувача проводиться за чек-листом. Кожному пункту алгоритму, залежно від складності, присвоюється певна кількість балів. Питома вага (кількість балів) кожного пункту може бути різною - залежно від кількості пунктів та складності виконання конкретного пункту. Деякі сценарії можуть мати критичні точки, при невиконанні яких завдання вважається невиконаним. При формуванні пунктів чек-листу повинні бути

виключені двоякість розуміння. Максимальна оцінка за виконання завдання на одній станції становить 100 балів.

КПІ вважається складеним, якщо здобувач набрав не менше 60% від максимальної кількості балів на кожній станції. Таким чином, здобувач в результаті проходження всіх станцій отримує 3 або 4 оцінки, залежно від виду практики. Остаточний результат, який заноситься в екзаменаційну відомість є середньо-арифметичною оцінкою за відповідну практику з усіх профілів за традиційною (4-бальною) та 200-бальною шкалами.

9. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бали з навчальної дисципліни для здобувачів, які успішно виконали програму, конвертуються у традиційну чотирибальну шкалу за абсолютними критеріями, які наведено у таблиці:

Національна оцінка за дисципліну	Сума балів за дисципліну
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Нижче 120

Багатобальна шкала (200-бальна шкала) характеризує фактичну успішність кожного здобувача із засвоєння навчальної дисципліни. Конвертація традиційної оцінки в 200-бальну виконується інформаційно-технічним відділом Університету програмою «Контингент» за відповідною формулою: Середній бал успішності (поточної успішності з дисципліни) x 40.

За рейтинговою шкалою ECTS оцінюються досягнення здобувачів з навчальної дисципліни, які навчаються на одному курсі однієї спеціальності, відповідно до отриманих ними балів, шляхом ранжування, а саме:

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

Шкала ЄКТС встановлює належність здобувача до групи кращих чи гірших серед референтної групи однокурсників (факультет, спеціальність), тобто його рейтинг. При конвертації з багатобальної шкали, як правило, межі оцінок «А», «В», «С», «D», «E» не співпадають з межами оцінок «5», «4», «3» за традиційною шкалою. Оцінка «А» за шкалою ЄКТС не може дорівнювати оцінці «відмінно», а оцінка «В» - оцінці «добре» тощо. Здобувачі, які одержали оцінки «FX» та «F» («2») не вносяться до списку здобувачів, що ранжуються. Такі здобувачі після перескладання автоматично отримують бал «E». Оцінка «FX» виставляється здобувачам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий контроль. Оцінка «F» виставляється студентам, які відвідали усі аудиторні заняття з навчальної дисципліни, але не набрали середнього балу (3,00) за поточну навчальну діяльність і не допущені до підсумкового контролю.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Силабус навчальної дисципліни
- Методичні розробки до практичних занять

- Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти
- Симуляційні сценарії
- Манекени та симулятори

11. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Перелік практичних навичок, які засвоюються під час вивчення дисципліни

1. штучне дихання
2. непрямий масаж серця
3. тимчасова зупинка зовнішньої кровотечі
4. первинна хірургічна обробка ран
5. транспортна іммобілізація
6. ін'єкції лікарських речовин (внутрішньом'язове, підшкірне, внутрішньовенне струминне та крапельне введення)
7. вимірювання артеріального тиску

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Клінічний огляд за Маклаудом : пер. 15-го вид. / ред. : Анна Р. Довер, Дж. Аластер Іннес, Карен Фейргерст ; наук. ред. укр. вид. Микола Швед ; наук. ред. пер. : Світлана Геряк, Олександра Шульгай. - К. : ВСВ "Медицина", 2024. - XIV, 465 с.
2. Догляд за хворими та сестринська справа: учбовий посібник / Якименко О.О; під редакцією Якименко О.О., 2021 – 178 с.
3. Медсестринство у внутрішній медицині/ О.С. Стасишин, В.В. Стасюк, І.М. Бандура та ін., К. : ВСВ —Медицина, – 2019. - 496 с.
4. Основи медсестринства: / В.М. Лісовий, Л.П. Ольховська, В.А.Капустник// К. : ВСВ — Медицина, 2018. - 912 с.
5. Основи медсестринства в модулях: навчальний посібник / Н.М. Касевич. — 3-є вид., випр.// К. : ВСВ —Медицина, 2018. — 480 с.

Додаткова література:

1. Сестринська справа: підручник (ВНЗ I—III р. а.) / Н.М. Касевич, І.О. Петряшев, В.В. Сліпченко та ін.; за ред. В.І. Литвиненка. — 3-є вид., випр.// К. : ВСВ —Медицина, 2017. - 816 с.
2. Догляд за хворими. Практика. Підручник / О. М.Ковальова, В. М. Лісовий, С. І. Шевченко, Т. В. Фролова. – Київ: Медицина, 2013. – 488 с.

13. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://moz.gov.ua> – Міністерство охорони здоров'я України
2. <https://www.cprguidelines.eu/> – Європейська рада ресусцитації
3. <https://www.c-tecc.org/our-work/guidance> – Комітет з тактичної невідкладної допомоги постраждалим
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#n42> – Наказ МОЗ України від 09.03.2022 р. № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах»
5. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України
6. <https://gmka.org/uk/category/dlya-medykiv/nevidkladna-hirugiya/> – Глобальний альянс медичних знань
7. www.ama-assn.org – Американська медична асоціація
8. www.who.int – Всесвітня організація охорони здоров'я
9. www.dec.gov.ua/mtd/home/ – Державний експертний центр МОЗ України
10. <http://bma.org.uk> – Британська медична асоціація
11. www.gmc-uk.org – General Medical Council (GMC)

12. www.bundesaerztekammer.de – Німецька медична асоціація
13. <https://emergencymanual.stanford.edu/downloads/> – Стенфордський посібник з невідкладної допомоги
14. <https://www.futurelearn.com/courses/critical-care> – Посібник з медицини невідкладних станів Університету Глазго
15. Наказ МОЗ України № 460 від 01.06.13 Про затвердження протоколів медичної сестри (фельдшера, акушерки) з догляду за пацієнтом та виконання основних медичних процедур та маніпуляцій. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua>
16. Наказ МОЗ України № 798 від 21.09.2010 Про затвердження методичних рекомендацій "Хірургічна та гігієнічна обробка рук медичного персоналу" [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medsoft.ucoz.ua>